Bob Black

Abolirea muncii

Nimeni nu ar trebui să muncească vreodată.

Munca este sursa aproape tuturor nenorocirilor din lume. Aproape orice rău poţi numi deriva din muncă sau din traiul într-o lume concepută pentru muncă. Pentru a nu mai suferi, trebuie să ne oprim din a mai munci.

Asta nu înseamnă că trebuie să ne oprim din a mai face orice. Înseamnă că trebuie să creăm un nou mod de viaţă bazat pe joacă; cu alte cuvinte, o revoluţie ludică. Prin „joacă" înţeleg de asemenea festivităţi, creativitate, convieţuire, comensualitate şi poate chiar şi arta. Există mai multe în joacă comparativ cu joaca unui copil, oricât de valoroasă ar fi aceasta. Fac un apel către o aventură colectivă de o bucurie generalizată şi de o exuberanţă interdependenţă nestingherită. Joaca nu este pasivă. Fără îndoială că toţi avem nevoie de mai mult timp pentru trândăvie completă decât avem acum la dispoziţie, indiferent de venit sau ocupaţie, dar odată ce ne vom reveni din epuizarea indusă de slujba, aproape toţi vom vrea să acţionam.

Viaţa ludică este total incompatibilă cu realitatea existentă. Cu atât mai rău pentru „realitate", acea gaură-neagră ce absoarbe toată vitalitatea din puţinul vieţii ce încă se deosebeşte de simpla supravieţuire. În mod curios – sau poate nu – toate vechile ideologii sunt conservatoare prin credinţa lor în muncă. Unele din ele, precum marxismul şi multe ramuri ale anarhismului, cred în muncă cu atât mai puternic, deoarece cred atât de puţin în altceva.

Liberalii spun că ar trebui să oprim discriminarea la

angajare. Eu spun că ar trebui să oprim angajarea. Conservatorii susţin legile dreptului la muncă. La fel ca şi fiul adoptiv a lui Karl Marx, Paul Lafargue, eu susţin dreptul la lene. Cei de stânga favorizează angajarea totală. La fel ca suprarealiştii – numai că eu nu glumesc – eu favorizez şomajul total. Trotsky-iştii agită pentru o revoluţie permanentă. Eu agit pentru o distracţie permanentă. Dar chiar dacă toţi ideologii promovează munca (ceea ce şi fac) – şi nu doar pentru că au de gând să-i facă pe alţii să muncească în locul lor – sunt foarte şovăielnici în a face asta în mod direct. Vor vorbi la nesfârşit despre salarii, program de muncă, condiţii de muncă, exploatare, productivitate, profitabilitate. Vor vorbi cu plăcere despre orice în afară de munca în sine. Aceşti experţi care se oferă să gândească în locul nostru îşi împărtăşesc rareori concluziile în privinţa muncii, cu toată importanţa pe care o are în vieţile noastre.

Sindicatele şi patronii sunt de acord că se cuvine să ne vindem timpul din viaţa noastră în schimbul supravieţuirii, cu toate că se ceartă asupra preţului. Marxiştii cred că ar trebui să fim conduşi de birocraţi. Libertarienii cred că ar trebui să fim conduşi de oameni de afaceri. Feministelor nu le pasă ce formă ia conducerea, atât timp cât conducătorii sunt femei. În mod clar, aceşti vânzători de ideologii au diferenţe serioase asupra modului în care să îşi împartă răsfăţurile puterii. La fel de clar, niciunul dintre ei nu are vreo obiecţie privind puterea în sine, şi toţi vor să ne facă să muncim în continuare.

Poate că vă întrebaţi dacă glumesc sau sunt serios. Glumesc şi sunt serios în acelaşi timp. A fi ludic nu înseamnă a fi ridicol. Joaca nu trebuie să fie frivolă, cu toate că frivolitatea nu este acelaşi lucru cu trivialitatea; ar trebui să

luăm mai des frivolitatea în mod serios. Aş vrea ca viaţa să fie un joc – dar un joc cu mize mari. Aş vrea să joc pentru totdeauna.

Alternativă la muncă nu este doar trândăvia. A fi ludic nu înseamnă a fi foarte ludic. Oricât aş preţui plăcerea inactivităţii, totuşi niciodată nu este atât de plăcută ca atunci când punctează alte plăceri şi distracţii, dar nici nu încurajez acea valvă de siguranţă controlată, de timp disciplinat, numită „timp liber"; departe de mine acest gând. Timpul liber este non-munca de dragul muncii. Timpul liber este un timp pe care îl folosim ca să ne revenim după muncă şi îl petrecem în încercarea nebunească şi fără speranţă de a uita de muncă. Mulţi oameni se întorc din vacanţă atât de abătuţi încât aşteaptă să se întoarcă la locul de muncă pentru a se odihni. Principala diferenţă dintre munca şi timpul liber este ca la muncă măcar eşti plătit pentru alienarea şi moleşirea ta.

Nu mă joc cu definiţiile aici. Când spun că vreau să abolesc munca intenţionez exact ceea ce spun, dar vreau să spun ceea ce intenţionez prin definirea termenilor în mod non-idiosincratic. Definiţia mea minimă asupra muncii este serviciu „forţat"; ceea ce înseamnă producţie obligatorie. Ambele elemente sunt esenţiale. Munca înseamnă producţie impusă prin mijloace economice sau politice, dar nu orice creaţie înseamnă muncă. Munca nu este făcută niciodată doar de dragul de a fi făcută, ci datorită faptului că unele dintre produsele realizate ajung la muncitor (sau mai curând la altcineva). Aceasta este munca ca o necesitate. A o defini înseamnă a o dispreţui. Dar uneori munca este chiar mai îngrozitoare decât decreta definiţia ei. Dinamica dominaţiei intrinseca muncii tinde în timp către minuţiozitate. În

societăţile avansate, saturate de muncă, excluzând toate societăţile industriale, fie capitaliste fie „comuniste”, munca dobândeşte în mod invariabil alte atribute ce îi accentuează caracterul insuportabil.

De obicei – şi asta este mai vizibil în ţările „comuniste” decât în cele capitaliste, acolo unde statul este aproape singurul patron şi toată lumea angajată – munca înseamnă a fi angajat, ceea ce este echivalent cu a te vinde în rate. Astfel, 95% dintre americanii care muncesc, muncesc pentru altcineva (sau altceva). În Cuba sau China, sau în orice alt model „alternativ”, cifre corespunzătoare se apropie de 100%. Numai bastioanele rurale ale Lumii a Treia – Mexic, India, Brazilia, Turcia – adăpostesc temporar concentraţii semnificative de agricultori ce perpetuează învoiala tradiţională a celor mai mulţi lucrători din ultimele câteva milenii, adică plata de taxe (= răscumpărare) către stat, sau închirierea către nişte moşieri parazitari, în schimbul lăsării lor în pace. Toţi muncitorii din sectorul industrial (şi din birouri) sunt angajaţi şi sunt ţinuţi sub genul de supraveghere ce asigură servilismul.

Dar munca modernă are implicaţii mult mai rele. Oamenii nu doar muncesc, ei au „slujbe”. O singură persoană execută o singură sarcină tot timpul, fără a avea de ales. Chiar dacă acea sarcină are un cuantum de interes intrinsec (ceea ce multe slujbe nu au), monotonia exclusivităţii sale obligatorii epuizează potenţialul său ludic. O „slujbă” ce poate corela energiile unor indivizi, pentru o perioadă rezonabilă de timp, doar de dragul de a o face, este doar o povară pentru cei ce trebuie să o facă pentru patruzeci de ore pe săptămână fără a putea avea un cuvânt de spus asupra modului de execuţie, pentru profitul proprietarilor

care nu contribuie cu nimic la acest proiect, şi fără posibilitatea de a împărţi sarcinile celor ce trebuie cu adevărat să o execute. Aceasta este adevărata lume a muncii: o lume a gafelor birocratice, a hărţuirii sexuale şi a discriminării, a patronilor bătuţi în cap ce exploatează şi aruncă vina pe subordonaţii lor, ce – după orice criterii raţional-tehnice – dau comenzile. Dar în lumea reală, capitalismul subordonează maximalizarea raţională a productivităţii şi profitului, exigenţelor controlului organizator.

Degradarea pe care cei mai mulţi muncitori o simt în timpul serviciului este suma ofenselor ce poate fi numită „disciplină". Foucault a complicat acest fenomen, dar este totuşi destul de simplu. Disciplina constă în totalitatea controlului totalitar de la locul de muncă: supraveghere, munca peste program, o viteză de lucru impusă, cote de producţie, frecarea la cap etc. Disciplina este ceea ce au în comun fabrica, biroul şi magazinul cu închisoarea şi spitalul de boli mintale. Este ceva original şi oribil din punct de vedere istoric. Este ceva ce a întrecut capacităţile unor dictatori demonici de odinioară precum Nero, Gingis-Han şi Ivan cel Groaznic. Cu toate intenţiile lor rele, nu aveau totuşi acele mijloace pentru a-şi controla supuşii atât de complet, aşa cum o fac despoţii noştri moderni. Disciplina este modul de control modern cel mai distinctiv şi diabolic, este o intruziune inovatoare ce trebuie interzisă cu prima oportunitate.

Aşa este munca. Joaca este exact opusul. Joaca este făcută totdeauna în mod voluntar. Ceea ce ar fi putut fi joaca, devine munca dacă este făcută în mod forţat. Aceasta este o axiomă. Bernie de Koven a definit joaca ca pe o „suspendare

a consecinţelor". Această definiţie este inacceptabilă dacă implică faptul că joaca este inconsecventă. Asta nu înseamnă că orice consecinţe vor fi gratuite. Joaca şi dăruitul sunt strâns legate între ele, sunt faţetele comportamentale şi tranzacţionale ale aceluiaşi impuls, ale instinctului de joacă. Ele împărtăşesc un dispreţ aristocratic pentru rezultate. Cel ce se joacă obţine totuşi ceva din joaca sa; de asta se numeşte joacă. Dar miezul recompensei este chiar experienţa activităţii în sine (oricare ar fi acesta). Alţi cercetători adepţi ai subiectului „joacă", precum Johan Huizinga (Homo Ludens) o definesc ca pe o competiţie cu reguli de respectat. Îi respect erudiţia lui Huizinga, însă îi resping în mod vehement constrângerile. Există multe jocuri (şah, baseball, Monopoly, bridge) ce sunt guvernate de reguli, însă există mai multe în joacă decât în acest tip de jocuri. Conversaţiile, sexul, dansul, călătoritul – aceste practici nu au reguli dar în mod sigur le-aş defini drept joacă. Iar cu regulile ne putem juca cu la fel de multă plăcere, ca şi cu orice altceva.

Munca îşi bate joc de libertate. În mod oficial, toţi avem drepturi şi trăim în democraţie. Alţii, mai puţin norocoşi, ce nu sunt liberi aşa cum suntem noi, trebuie să trăiască în state poliţieneşti. Aceste victime nu au altă opţiune decât cea de a se supune ordinelor, indiferent cât de arbitrare. Autorităţile îi menţin sub supraveghere constantă. Birocraţii statului controlează până şi cele mai mici detalii ale vieţii de zi cu zi. Oficialităţile ce îi pun în funcţiune, răspund numai în faţa superiorilor, publici sau privaţi. În orice caz, dizidenţa şi disobedienţa sunt pedepsite. Informatorii raportează în mod regulat autorităţilor. Toate acestea ar trebui să fie nişte lucruri extrem de grave.

Şi aşa şi sunt, cu toate că nu este decât descrierea unui loc de muncă modern. Liberalii, conservatorii şi libertarienii ce deplâng totalitarismul sunt falşi şi ipocriţi. Există mai multă libertate într-o dictatură destalinizată moderată, decât există într-un loc de muncă obişnuit în America. Vei găsi acelaşi tip de disciplină într-un birou sau într-o fabrică, ca într-o închisoare sau mănăstire. De fapt, aşşa cum au arătat Foucault şi alţii, închisorile şi fabricile au apărut cam în aceeaşi perioadă, iar operatorii lor au împrumutat în mod conştient din tehnicile de control ale celuilalt. Un muncitor este un sclav cu jumătate de normă. Patronul îţi spune când să vii, când să pleci, şi ce să faci între timp. Tot el îţi spune când trebuie să lucrezi şi cât de repede trebuie să o faci. El este liber să-şi exercite controlul până la limite umilitoare, impunându-ţi dacă doreşte, ce haine să porţi sau cât de des să mergi la toaletă. În afara câtorva excepţii, el te poate concedia pentru orice motiv, sau chiar fără motiv. Te spionează prin „cârtiţe" şi supraveghetori şi întocmeşte un dosar cu rapoarte pentru fiecare angajat. Dacă îi răspunzi, se numeşte „insubordonare", ca şi cum muncitorul ar fi un copil obraznic, şi nu numai că vei fi concediat, dar ţi se vor şi reduce din compensaţiile din timpul şomajului. Este de remarcat faptul că un tratament similar li se aplică şi copiilor, la şcoală sau acasă, justificat în cazul lor de presupusa lor imaturitate. Ce spune asta despre părinţii şi profesorii lor care muncesc?

Acest sistem de dominare pe care l-am descris stăpâneşte peste jumătate din orele vieţii majorităţii femeilor şi bărbaţilor de decenii, pentru majoritatea duratei vieţii lor. Din anumite motive este prea amăgitor să numim sistemul nostru democraţie, capitalism, sau – mai bine zis –

industrialism, atunci când adevăratele sale nume sunt „fascism de fabrică” şi „oligarhie de birou”. Oricine spune că aceşti oameni sunt liberi, minte sau e un prost. Eşti ceea ce faci. Dacă faci o muncă plictisitoare, stupidă şi monotonă, există mari şanse să devii plictisitor, stupid şi monoton. Munca este o explicaţie mult mai bună pentru cretinizarea din jurul nostru, decât unele mecanisme imbecile precum televiziunea şi sistemul educaţional. Oamenii care sunt înregimentaţi toată viaţa lor, predaţi muncii de câte şcoală şi izolaţi de către familie la începutul vieţii şi de către sanatorii la sfârşitul ei, se obişnuiesc cu ierarhia şi devin înrobiţi psihologic. Aptitudinea pentru autonomie le este atât de atrofiată încât frica lor de libertate este printre puţinele lor fobii întemeiate pe raţiune. Obedienţa cu care sunt instruiţi la serviciu se restrânge şi în familiile pe care le întemeiază, astfel reproducând sistemul în mai multe direcţii, atât în politică, cultură cât şi în orice altceva. Odată extrasă vitalitatea oamenilor prin muncă, în mod sigur ei se vor supune ierarhiei şi expertizei din orice domeniu. Doar sunt deja obişnuiţi cu asta.

Suntem atât de apropiaţi de lumea muncii încât nu putem vedea care îi sunt efectele. Trebuie să ne bazăm pe observatori din afara timpului şi culturii noastre pentru a putea aprecia poziţia extremă şi patologică în care ne aflăm la timpul prezent. A fost o vreme în trecutul nostru, când „etica muncii” ar fi părut de neînţeles, şi poate că Weber avea dreptate când legase apariţia ei de cea a unei religii, Calvinismul, ce dacă ar fi apărut astăzi în loc de acum patru secole, ar fi fost imediat şi în mod corect etichetata drept cult. Acestea fiind circumstanţele, trebuie să apelăm la înţelepciunea vechimii pentru a putea avea o perspectivă

clară asupra muncii. Înaintaşii noştri vedeau munca în adevăratul ei sens şi percepţia lor a predominat, ideile fixe ale calviniştilor neputând face faţă, până când a fost răsturnată de industrialism – dar nu înainte de a primi sprijinul profeţilor să-i.

Haideţi să pretindem pentru o clipă că munca nu îi transformă pe oameni în supuşi ridicoli. Să pretindem, în ciuda oricărei psihologii plauzibile şi a ideologiilor susţinătorilor ei, că nu are niciun efect asupra formării caracterului. Şi haideţi să pretindem că munca nu este atât de plictisitoare, obositoare şi umilitoare precum ştim toţi că este. Chiar şi aşa, munca şi-ar bate joc de toate aspiraţiile umaniste şi democratice, doar pentru că ocupă atât de mult din timpul nostru. Socrate spunea că lucrătorii manuali nu sunt buni ca prieteni sau cetăţeni, pentru că nu au timp să-şi împlinească responsabilităţile de prieten sau cetăţean. Avea dreptate. Din cauza muncii, nu contează ce facem, ne tot uităm la ceas. Singurul lucru liber la aşa numitul „timp liber" este că nu îl costă nimic pe patron. „Timpul liber" este dedicat în mare parte pregătirii pentru muncă, mersului la muncă, întoarcerii de la muncă şi refacerii după muncă. Timpul liber este un eufemism pentru modul bizar prin care munca, ca un factor de producţie, nu numai că se auto-transportă pe propriul cost spre şi în afara locului de muncă, dar îşi asumă şi o responsabilitate pentru propria întreţinere şi reparaţie. Cărbunii şi oţelul nu fac asta. Strungurile şi maşinile de scris nu fac asta. Nu e de mirare că într-unul din filmele sale cu gangsteri, Edward G. Robinson exclamă: „Munca este pentru fraieri!"

Plato şi Xenofon îi atribuie lui Socrate şi împărtăşesc cu el credinţa în efectele secundare ale muncii asupra vieţii

de cetăţean şi de fiinţă umană a muncitorului. Herodot a identificat că dispreţul pentru muncă era un atribut al vechilor greci la zenitul culturii lor. Ca un exemplu din lumea romană, Cicero a spus că „oricine îşi oferă serviciile pentru bani, se vinde pe el însuşi şi se aşază pe sine în rândul sclavilor". Candoarea sa este astăzi un lucru rar, dar unele societăţi primitive contemporane la care suntem obişnuiţi să privim cu superioritate, au oferit purtătorii de cuvânt ce i-au iluminat pe antropologii din Vest. Conform lui Posposil, populaţia Kapauku din vestul Iranului are o concepţie de echilibru în viaţă, muncind doar unele zile, zilele de odihnă fiind petrecute pentru „redobândirea puterii şi a sănătăţii pierdute". Strămoşii noştri, chiar şi în secolul XVIII când deja se aflau de multă vreme pe calea care ne-a adus în situaţia actuală, cel puţin încă erau conştienţi de ceea ce noi am uitat complet, de faţa nevăzută a industrializării. Devoţiunea lor religioasă pentru „Sf. Luni" – astfel stabilind săptămâna de lucru la cinci zile cu 150 – 200 ani înainte de recunoaşterea legală – era disperarea primilor proprietari de fabrici. A durat mult până s-au supus tiraniei clopotului, predecesor al ceasului mecanic. De fapt a fost nevoie de o generaţie sau două pentru a înlocui bărbaţii adulţi cu femei deja obişnuite cu supunere, şi copii ce puteau fi modelaţi pentru a servi nevoilor industrializării. Chiar şi ţăranii exploataţi ai Vechiului Regim (din Franţa) reuşeau să smulgă destul de mult timp din munca depusă pentru moşierii lor. Conform lui Lafargue, un sfert din calendarul ţăranilor francezi era dedicat Duminicilor şi sărbătorilor, iar datele lui Chayanov despre satele din Rusia ţaristă – cu greu putând fi numită o societate progresistă – arată de asemenea că o pătrime sau o cincime din zilele anului erau dedicate repausului. Datorită

controlului productivităţii, noi suntem cu siguranţă cu mult în urma acestor societăţi înapoiate. Mujicii exploataţi s-ar întreba de ce mai muncim până la urmă. Asta ar trebui să facem şi noi.

Oricum, pentru a putea înţelege enormitatea completă a deteriorării noastre, trebuie să luăm în considerare situaţia timpurie a umanităţii, atunci când hoinăream ca vânători – culegători. Hobbes presupunea că pe atunci viaţa era neplăcută, brutală şi scurtă. Alţii presupun că viaţa era o inevitabilă luptă disperată pentru subzistenţa, un război purtat împotriva unei Naturi dure, moartea şi dezastrul aşteptându-l pe cel ghinionist, sau pe oricine nu se putea menţine în provocarea luptei pentru existenţă. De fapt, aceasta era doar o proiecţie a fricii de cădere a autorităţii guvernelor proiectată asupra comunităţilor neobişnuite a se descurca în lipsa lor, aşa cum era Anglia lui Hobbes în timpul Războiului Civil. Compatrioţii lui Hobbes întâlniseră deja forme alternative de societăţi ce ilustrau alte moduri de viaţă – în mod special în nordul Americii – dar acestea erau prea diferite ca stil de viaţă pentru a le putea înţelege. (Clasele inferioare, mai apropiate de situaţia indienilor, i-au înţeles mai bine şi au găsit modul lor de viaţă atractiv. De-a lungul secolului al XVII-lea, coloniştii englezi treceau la triburile indiene sau fiind capturaţi în război, refuzau să se mai întoarcă la coloniile lor. În schimb, indienii nu treceau în coloniile albilor aşa cum nu ar fi trecut vest-germanii peste zidul Berlinului spre est). Versiunea darwinismului conform căreia „supravieţuieşte doar cel mai adaptat” – versiunea lui Thomas Huxley – caracteriza mai degrabă condiţiile economice din Anglia victoriană decât selecţia naturală, aşa cum a demonstrat şi anarhistul Kropotkin în cartea sa

„Ajutorul reciproc, un factor în evoluţie”. (Kropotkin era un om de ştiinţă – un geograf – ce a avut oportunitatea involuntară de a face muncă de teren în timpul exilului său în Siberia; el ştia cu siguranţă despre ce vorbeşte). La fel ca majoritatea teoriilor politice şi sociale, poveştile pe care ni le spun Hobbes şi succesorii săi sunt doar autobiografii neverificate.

Antropologul Marshall Sahlins, cercetând datele despre vânători-culegători contemporani a făcut praf mitul lui Hobbes într-un articol intitulat „Societatea afluentă originală”. Ei muncesc mult mai puţin decât noi, iar munca lor se distinge cu greu de ceea ce noi privim drept joacă. Sahlins concluzionează că: „vânător-culegătorii muncesc mai puţin decât noi; căutarea hranei este intermitentă, mai degrabă decât o trudă continuă, timpul liber este abundent, şi există o mai mare cantitate de somn în timpul zilei, pe an, decât în oricare alte societăţi”. Ei munceau în medie patru ore pe zi, presupunând că ceea ce făceau se poate numi muncă”. „Munca lor, aşa cum ni se pare nouă astăzi, era o muncă calificată ce le exersa aptitudinile fizice şi intelectuale; munca necalificată la scară mare este imposibilă în afara industrialismului, spune Sahlins. Astfel, satisfăcând definiţia de „joacă” dată de Friedrich Schiller, conform căreia „joaca este singura ocazie când omul îşi împlineşte umanitatea în mod complet, lăsând libere ambele părţi ale naturii sale, gândirea şi simţurile. Aşa cum a spus el: „Animalul munceşte atunci când constrângerea este sursa activităţii sale, şi se joacă atunci când sursa este puterea sa completă, atunci când viaţa superabundentă este propriul stimul pentru activitate”. (O versiune modernă – dubios developmentalistă) – este ceea a lui Abraham Maslow care

contrapune motivaţiile „deficienţei” şi „creşterii”). Joaca şi libertatea sunt coextensive în privinţa producţiei. Chiar şi Marx, care aparţine pantalonului productiviştilor (cu toate bunele lui intenţii) a observat că „tărâmul libertăţii nu va putea fi descoperit până nu se va trece de punctul în care munca este necesară sub obligativitatea necesităţii şi a utilajelor externe”. El nu a reuşit niciodată să identifice circumstanţe fericite a abolirii muncii – este mai degrabă anormal, totuşi să fii promuncitor şi anti-muncă – dar noi am reuşit.

Aspiraţia de a ajunge, sau de a reveni la o viaţă fără muncă este evidentă în toată istoria socială sau culturală a Europei preindustriale, aşa cum se poate vedea în: „Anglia în tranziţie” de M. Dorothy George şi „Cultura populară în Europa Modernă timpurie” a lui Peter Bulke. La fel de pertinent este şi eseul lui Daniel Bell „Munca şi neplăcerile ei”, primul text cred, care se referă la „revolta împotriva muncii” în atât de multe rânduri, încât dacă ar fi fost înţeles, ar fi reprezentat o corecţie importantă la volumul în care a fost inclus, („Sfârşitul ideologiei”). Nici cei ce au criticat lucrarea, nici cei ce au apreciat-o nu şi-au dat seama că teza „Sfârşitului ideologiei” scrisă de Bell, nu semnala sfârşitul neliniştilor sociale, ci începutul unei noi faze netrasate, neconstrânse şi neinformate de vreo ideologie. A fost Seymour Lipset (în „Omul Politic”) nu Bell, care a declarat că „problemele fundamentale ale Revoluţiei Industriale au fost rezolvate, numai cu câţiva ani înainte de nemulţumirile post sau meta-industriale ale studenţilor ce au gonit-o pe Lipset de la UC Berkley la relativa (şi temporara) pace de la Harvard.

După cum nota Bell în „Bogăţia naţiunilor”, Adam

Smith, cu tot entuziasmul său pentru economia de piaţă şi diviziunea muncii, era mult mai conştient (şi mai sincer) de efectele negative ale muncii, decât Ayn Rand sau economiştii de la Chicago sau oricare dintre epigoniile moderne ale lui Smith. Aşa cum observa Smith: „Puterea de înţelegere a mare parte din oameni este în mod necesar formată din slujba lor obişnuită. Omul a cărui viaţă este petrecută în executarea câtorva operaţiuni simple… nu are nicio şansă să-şi exercite puterea de înţelegere… În general el devine atât de stupid şi ignorant pe cât este posibil să devină o fiinţă umană". Asta este critica mea adusă muncii, în câteva cuvinte grosolane. Bell, scriind în 1956, în Epoca de Aur a imbecilităţii lui Eisenhower şi a auto-satisfacţiei americane, a prevăzut dezorganizata stare proastă a lucrurilor din anii 1970 şi ulterioara acestora, cea pe care nicio tendinţă politică nu o poate dezbate, cea identificată în raportul HEW: „Work in America", cea care nu poate fi exploatată, aşadar este ignorată. Problema este rezolvată împotriva muncii. Ca în textele economiştilor de tip Laissez-faire (Milton Friedman, Murray Rothbard, Richard Pozner), pentru că în termenii lor, aşa cum se spune în „Pierdut în Spaţiu", „această variantă nu se ia în calcul".

Dacă aceste obiecţii, aduse de iubitori ai libertăţii, nu reuşesc să-i convingă pe umaniştii cu tendinţe utilitariene sau chiar paterne, atunci mai există şi altele pe care nu au cum să nu le ia în considerare. Munca este periculoasă pentru sănătatea ta, pentru a cita titlul unei cărţi. De fapt munca înseamnă crimă în masă sau genocid. În mod direct sau indirect, munca îi va omorî pe majoritatea celor ce citesc aceste rânduri. Între 14.000 şi 25.000 de muncitori sunt ucişi anual în această ţară în timpul serviciului. Între 20 şi 25

de milioane sunt răniţi în fiecare an. Toate aceste cifre sunt bazate pe o estimare foarte conservatoare a ceea ce constituie o rănire cauzată de muncă. Astfel, nu se iau în calcul cele jumătate de milion de cazuri de boli profesionale înregistrate în fiecare an. Am văzut un manual medical despre boli profesionale ce avea 1200 de pagini. Chiar şi aşa, asta este abia suprafaţa. Statisticile disponibile arată că există 100.000 de cazuri evidente de mineri ce au antracoză, dintre care 4.000 mor în fiecare an. Ceea ce statisticile nu arată este că zeci de milioane de oameni au vieţile scurtate datorită muncii – ceea ce înseamnă omucidere până la urmă. Luaţi în considerare doctorii care munceau până la moarte, la sfârşitul vârstei de 50 de ani. Luaţi în considerare pe toţi ceilalţi fanatici ai muncii.

Chiar dacă nu eşti ucis sau schilodit în timpul serviciului, s-ar putea foarte uşor să fii în timp ce mergi la serviciu, în timp ce pleci de la serviciu, în timp ce îţi cauţi un loc de muncă, sau în timp ce încerci să uiţi de serviciu. Vasta majoritate a victimelor automobilelor sunt datorate acestor activităţi obligatorii legate de muncă sau celor ce execută aceste activităţi. Acestei liste de cadavre aflată în creştere îi trebuie adăugate şi victimele poluării industriale şi ale alcoolismului şi dependenţei de droguri provocate de muncă. Cancerul şi bolile de inimă sunt afecţiuni moderne, ce se leagă, direct sau indirect, de muncă.

Deci munca instituţionalizează omuciderea şi o transformă într-un mod de viaţă. Lumea crede că cambodgienii erau nebuni pentru că se auto-exterminau, dar suntem noi atât de diferiţi? Regimul lui Pol Pot cel puţin avea o viziune, cu toate că destul de voalată, a unei societăţi egalitare. Noi ne omorâm proprii oameni cu sutele de mii

(cel puţin) pentru a vinde hamburgeri Big Mac şi maşini Cadillac supravieţuitorilor. Cele 40 sau 50 de mii de morţi ai accidentelor rutiere de pe autostrăzi sunt victime, nu martiri. Au murit degeaba – sau mai bine spus au murit pentru muncă. Dar munca nu este ceva pentru care merită să mori.

Controlul statului asupra economiei nu este o soluţie. Munca este chiar mai periculoasă în statele socialiste decât este în ţara noastră. Mii de muncitori ruşi au murit sau au fost răniţi în timpul construcţiei tunelelor pentru metroul din Moscova, Cernobîl şi alte dezastre nucleare din Uniunea Sovietică ascunse până recent fac ca dezastrele de la Time Beach şi Three Mile Island – dar nu şi pe cel de la Bhopal să pară nişte jocuri de copii. Pe de altă parte, liberalizarea pieţei. La modă acum, nu va ajuta ci probabil va înrăutăţi situaţia. Din punct de vedere al sănătăţii şi siguranţei, printre altele, munca a cunoscut cele mai rele zile atunci când economia se apropia de laissez-faire. Istorici precum Eugene Genovese au argumentat cu convingere că (aşa cum insistaseră susţinătorii sclaviei înainte de război) muncitorii salarizaţi din fabricile din statele nord-Americane şi din Europa trăiau mult mai rău decât sclavii de pe plantaţiile din sudul Americii. Nicio recompensă a relaţiilor dintre birocraţi şi oamenii de afaceri nu pare să aducă vreo schimbare atunci când se ajunge la producţie. O implementare serioasă a standardelor mai degrabă vagi impuse în teorie de către OSHA, ar aduce în mod foarte probabil economia în impas. Celor de la conducere se pare că le convine situaţia, deoarece nici măcar nu încearcă să servească împotriva factorilor perturbatori.

Ceea ce am spus până acum nu ar trebui să fie un

subiect de controversă. Mulţi muncitori s-au săturat de muncă. Se înmulţesc cazurile de absenteism, randament scăzut, furt şi sabotaj, greve sălbatice şi cyberslacking. Poate există o mişcare către o respingere conştientă şi nu doar viscerală a muncii. Şi totuşi, sentimentul predominant conform căruia munca este necesară şi inevitabilă este universal răspândit atât printre patroni şi agenţii lor, cât şi printre angajaţi.

Nu sunt de acord cu asta. Este posibil să abolim munca acum, şi să o înlocuim cu o multitudine de noi feluri de activităţi libere, ce servesc şi unor scopuri folositoare. Pentru a putea aboli munca, trebuie să o atacăm din două direcţii, cantitativă şi calitativă. Pe de o parte, pe cea cantitativă, ar trebui să reducem masiv cantitatea de muncă depusă. În prezent, majoritatea muncii este inutilă sau chiar mai rău şi ar trebui pur şi simplu să scăpăm de ea. Pe de altă parte – şi aici cred că este miezul problemei şi punctul de plecare pentru o abordare revoluţionară a muncii – ar trebui să transformăm timpul pe care încă îl mai petreceam muncind într-o varietate de distracţii asemănătoare unor meserii, de nedeosebit de alte distracţii plăcute, exceptând faptul că odată încheiate, vor rezulta nişte obiecte folositoare. Cu siguranţă că asta nu va face activităţile mai puţin atrăgătoare. Atunci toate barierele artificiale ale puterii şi proprietăţii ar cădea de la sine. Creaţia s-ar transforma în recreere. Şi ne vom opri din a ne mai fi frică unii de alţii.

Nu sugerez că majoritatea tipurilor de muncă pot fi salvate în felul ăsta. Dar oricum majoritatea muncii nu merită să fie salvată. Numai o mică parte a muncii serveşte unui scop folositor independent de reproducţie şi apărarea

sistemului muncii şi a anexelor sale politice şi legale. Acum 30 de ani, Paul şi Percival Goodman au estimat că doar 5 procente din munca depusă la acea dată – presupun că procentul este mai mic acum – ar fi suficientă pentru a satisface nevoile minime de hrană, îmbrăcăminte şi adăpost. Aceasta este doar o preocupare „educată", dar concluzia este clară: direct sau indirect, cea mai mare parte a muncii serveşte scopurilor neproductive ale comerţului şi controlului social. Din start putem elibera zeci de milioane de vânzători, soldaţi, manageri, poliţişti, brokeri, preoţi, bancheri, avocaţi, profesori, moşieri, paznici, agenţi de publicitate şi pe oricine lucrează pentru aceştia. Se va produce un efect de „bulgăre de zăpadă" întrucât de fiecare dată când şomează un mahăr, lacheii şi subordonaţii săi vor fi de asemenea eliberaţi. Astfel economia implodează.

40% din forţa de muncă este ocupată de „muncitori cu gulere albe", majoritatea dintre ei având cele mai plictisitoare şi stupide slujbe concepute vreodată. Întregi industrii, ca de exemplu asigurările, serviciile bancare şi cele imobiliare nu constau decât în birocraţia inutilă. Nu este de mirare că „sectorul terţiar", sectorul serviciilor se află în creştere, în timp ce „sectorul secundar" (industria) stagnează, iar „sectorul primar" (agricultura) aproape că dispare. Pentru că munca nu este necesară decât pentru cei a căror putere o asigură, muncitorii sunt mutaţi de la nişte ocupaţii relativ folositoare la unele relativ nefolositoare, ca măsură de a asigura ordinea publică. Orice este mai bine decât nimic. De asta nu poţi pleca acasă doar pentru că ai terminat treaba mai devreme. Ei vor timpul tău, destul de mult pentru a te face al lor, chiar dacă de majoritatea timpului tău nu au de fapt nevoie. Altfel de ce nu a scăzut

media de ore muncite pe săptămână cu mai mult de câteva minute în ultimii 60 de ani?

Apoi putem ataca munca productivă în sine. Gata cu producţia de război, energia nucleară, mâncarea nesănătoasă (junk-food), produsele de igienă feminină – şi mai presus de toate gata cu industria automobilelor. Un Stanley Steamer sau un Model T ar fi în regulă, dar auto-eroticismul de care depind Detroit şi Los Angeles nu intră în discuţie. Deja, fără a ne strădui prea mult, am rezolvat în mod virtual criza energetică, criza mediului înconjurător şi diverse alte probleme sociale de nerezolvat.

La final, trebuie să scăpăm de cea mai răspândită ocupaţie, cea cu cele mai multe ore, cea mai mică plată şi unele dintre cele mai plictisitoare sarcini. Mă refer la soţiile ce fac munci casnice şi cresc copii. Prin abolirea muncii salarizate şi dobândirea şomajului total, vom submina diviziunea pe bază de sexe a muncii. Familia nucleară aşa cum este ea cunoscută astăzi este o adaptare inevitabilă la diviziunea muncii impuse de munca salarizată modernă. Fie că vă place sau nu, după cum au decurs lucrurile în ultimele două secole, a devenit raţional din punct de vedere economic ca bărbatul să aducă mâncarea acasă, femeia să facă toate treburile casnice murdare şi să-i ofere bărbatului un refugiu în faţa lumii neîndurătoare, iar copiii să fie împinşi în lagărele de concentrare pentru tineret numite „şcoli”, în principal pentru a-i lua de pe capul mamei, dar totuşi a-i menţine sub control, şi întâmplător să dobândească obiceiurile de obedienţă şi punctualitate atât de necesare muncitorilor. Dacă vreţi să scăpaţi de patriarhie, descotorosiţi-vă de familia nucleară a cărei „muncă în umbră” neplătită face posibilă existenţa sistemului muncii şi

îi justifică necesitatea, aşa cum spunea Ivan Ilich. Legată de această strategie este şi abolirea copilăriei şi închiderea şcolilor. Sunt mai mulţi elevi decât muncitori în această ţară. Avem nevoie de copii pe post de profesori, nu de elevi. Ei pot aduce o contribuţie importantă la revoluţia ludică pentru că se joacă mai bine decât adulţii. Adulţii şi copii nu sunt identici dar vor deveni egali prin intermediul interdependenţei. Numai joaca poate umple golul dintre generaţii.

Nu am menţionat încă posibilitatea de a reduce şi mai mult puţinul muncii care ar mai rămâne prin automatizare şi cibernetizare. Toţi savanţii, inginerii şi tehnicienii eliberaţi de plictiseala cercetării în domeniul războiului şi de planificarea învechită, ar trebui să se distreze punând la punct mijloace de a elimina oboseala, plictisul şi pericolul din activităţi precum mineritul. Fără îndoială că îşi vor găsi şi alte proiecte pentru a se amuza. Poate că vor întemeia sisteme de comunicaţii multi-media globale sau vor înfiinţa colonii spaţiale. Poate. Eu însumi nu sunt un mare fan al tehnologiei. Nu, nu aş dori să trăiesc într-un paradis unde totul se rezolvă prin apăsarea unui buton. Nu vreau ca nişte roboţi sclavi să facă totul; aş vrea să fac şi singur unele lucruri. Cred că există loc pentru tehnologia ce reduce munca, dar unul destul de modest. Mărturiile istorice şi preistorice nu sunt încurajatoare. Când tehnologia productivă a trecut de la stadiul de vânători-culegători la agricultură şi apoi la industrie, volumul de muncă a crescut în timp ce îndemânarea şi automotivarea au scăzut. Evoluţia ulterioară a industrialismului a accentuat ceea ce Harry Bravermann a numit degradarea muncii. Observatorii inteligenţi au fost întotdeauna conştienţi de asta. John Stuart

Mill a scris că toate invenţiile destinate reducerii cantităţii de muncă depuse inventate vreodată nu au scutit muncitorii de vreun moment de muncă. Karl Marx a scris că „ar fi posibil să se scrie o istorie a invenţiilor, făcute din 1830, cu singurul scop de a aproviziona capitalul cu arme împotriva revoltelor clasei muncitoare". Tehnofilii entuziaşti – Saint-Simon, Comte, Lenin, B.F. Skinner – au fost întotdeauna şi autoritarieni vizibili/evidenţi; altfel spus, tehnocraţi. Ar trebui să fim mai mult decât sceptici la promisiunile făcute de misticii computerelor. Ei muncesc ca nişte câini, aşa că dacă ar fi fost după voia lor, şi noi am face la fel. Dar dacă au de adus vreo contribuţie particulară mai direct subordonată scopurilor umane decât o simplă tendinţă spre tehnica înaltă (sofisticată), haideţi să-i ascultăm.

Ceea ce aş vrea cel mai mult să văd este că munca s-a transformat în joacă. Un prim pas ar fi să renunţăm la noţiuni precum „slujbă" sau „ocupaţie". Chiar şi activităţi ce au un anumit conţinut ludic, şi-l pierd prin reducerea lor la slujbe pe care anumiţi oameni, şi doar acei oameni, sunt forţaţi să le facă în mod exclusiv. Nu e un fapt ciudat că muncitorii din ferme muncesc din greu pe câmpuri în timp ce stăpânii lor merg acasă în fiecare weekend şi tândălesc. Într-un sistem al distracţiei permanente, vom fi martorii Epocii de Aur a diletanţilor ce va face de ruşine Epoca Renaşterii. Nu vor mai exista slujbe, doar lucruri de făcut şi oameni care să le facă.

Secretul transformării muncii în joacă, aşa cum a demonstrat Charles Fourier, este de a aranja astfel activităţile folositoare încât să se profite de ceea ce diverşi oameni, la timpi diferiţi, se bucură să facă. A da posibilitatea

unor oameni de a face lucrurile care le-ar aduce plăcere, ar fi de ajuns pentru a eradica iraţionalităţile şi deformările ce afectează aceste activităţi atunci când sunt reduse la stadiul de muncă. Mie, de exemplu, mi-ar plăcea să predau (dar nu prea mult), dar nu aş vrea să am nişte elevi constrânşi să mă asculte, şi nu mi-aş dori să linguşesc nişte pedanţi patetici în schimbul unor titularizări.

În al doilea rând, există unele lucruri care aduc plăcere oamenilor atunci când sunt făcute din când în când, dar nu pentru mult timp, şi în mod sigur nu constant. Poate că îţi place să stai cu copiii pentru câteva ore doar pentru a te bucura de compania lor, dar nu atât de mult ca părinţii lor. Între timp, părinţii apreciază profund timpul liber pe care tu l-ai acordat, cu toate că ar deveni îngrijoraţi, dacă ar fi separaţi de progeniturile lor prea multă vreme. Aceste diferenţe dintre indivizi sunt cele ce fac posibilă o viaţă plină de joacă liberă. Aceleaşi principii se aplică şi în multe alte domenii de activitate, în special în cele primare. Astfel, multor oameni le place să gătească atunci când o fac în voie, nu doar pentru a-şi alimenta corpul pentru a putea munci.

În al treilea rând, unele lucruri care sunt nesatisfăcătoare dacă sunt făcute de unul singur, în împrejurări neplăcute, sau la ordinele unui supraveghetor, devin plăcute, cel puţin pentru un timp, dacă aceste circumstanţe sunt schimbate. Asta se aplică probabil într-o anumită măsură tuturor tipurilor de muncă. Oamenii îşi vor folosi ingeniozitatea lor altfel irosită pentru a transforma în joacă cele mai puţin tentante slujbe, în cel mai bun mod posibil. Activităţi ce îi atrag pe oameni nu îi atrag şi pe ceilalţi, dar toată lumea, are o varietate de interese şi un interes pentru varietate. Aşa cum zice proverbul: „Orice o

dată". Fourier era un maestru în a specula cum ar putea să fie folosite înclinaţiile aberante şi perverse într-o societate post-civilizată, numită de el „Armonia". El era de părere că împăratul Nero ar fi fost în regulă, dacă în copilăria sa şi-ar fi satisfăcut pofta de sânge lucrând într-un abator. Copiii mici ce în mod notoriu se bucură să se bălăcească în mizerie ar putea fi organizaţi în „mici hoarde" pentru a curăţa toaletele şi a duce gunoiul, celor mai merituoşi dintre ei acordându-li-se medalii. Nu pledez pentru aceste exemple precise, ci pentru principiul ce se subînţelege din ele, care cred eu că este unidimensional pentru o transformare revoluţionară completă. Ţineţi minte că nu trebuie să luăm munca aşa cum o găsim astăzi şi să o asociem cu oamenii potriviţi, unii dintre ei trebuind să fie cu adevărat perverşi.

Dacă tehnologia va juca un rol în toate astea, va fi mai mult de a deschide noi tărâmuri pentru recreere, decât de a automatiza munca şi de a o înlătura din existenţa noastră. Într-o oarecare măsură ne-am putea întoarce la artizanat, pe care William Morris îl consideră un rezultat probabil şi de dorit al revoluţiei comuniste. Arta va fi redobândită din mâinile snobilor şi colecţionarilor, rolul ei de departament specializat în satisfacerea unui public elitist va fi abolit, iar frumuseţea şi crearea sa înapoiate vieţii căreia i-au fost furate de către muncă. Este un gând trist că urnele greceşti despre care scriem ode şi pe care le expunem în muzee erau folosite la vremea lor doar pentru a depozita ulei de măsline. Mă îndoiesc că obiectele pe care le folosim azi vor avea aceeaşi soartă în viitor, asta dacă va mai exista unul. Semnificaţia este că un progres în lumea muncii este imposibil; iar dacă ar exista ceva în această lume, ar fi tocmai opusul. Nu ar trebui să ezităm să explorăm trecutul pentru a

vedea ce are de oferit; strămoşii nu vor pierde nimic, însă noi vom avea de câştigat.

Reinventarea vieţii zilnice înseamnă trecerea de limitele hărţilor noastre. Există într-adevăr, mult mai multe speculaţii sugestive decât ar crede mulţi oameni. În afară de Fourier şi Morris – şi câte un indiciu pe ici pe colo în Marx – mai există şi scrierile lui Kropotkin, ale sindicaliştilor Pataud şi Pouget, ale anarho-comuniştilor vechi (Berkman) şi noi (Bookchin). „Communitas" a fraţilor Goodman este exemplară pentru ilustrarea formelor ce reies din funcţii date (scopuri), şi există câte ceva de recoltat de la vestitorii deseori confuzi ai tehnologiei alternative/corespunzătoare/intermediară, precum Schumacher şi în special Ilich odată ce reuşeşti să vezi dincolo de suprafaţă.

Situaţioniştii-reprezentaţi de „Revoluţia în viaţa de zi cu zi" a lui R. Vaneigem şi de „Antologia Internaţionalei Situaţioniste" – sunt atât de cruzi în luciditatea lor încât devin îmbucurători, chiar dacă aceştia nu au ajustat niciodată complet adeziunea consiliilor muncitorilor cu abolirea muncii. Lipsa lor relativă de consecvenţă este mai bună, totuşi decât orice versiune existentă a stângii, a căror credincioşi vor să pară ultimii campioni ai muncii, deoarece dacă nu ar mai exista munca, nu ar mai fi nici muncitori, şi fără muncitori, pe cine ar mai organiza formaţiunile de stânga?

Aşadar abolţionştii vor fi în mare parte pe cont propriu. Nimeni nu poate spune ce vor reieşi din descătuşarea puterii creative ridiculizate de muncă. Orice se poate întâmpla. Dezbaterea obositoare a problemei „libertate vs. necesitate", împreună cu subtextele sale

teologice, se vor rezolva practic de la sine, odată ce producţia de valori folositoare va coexista cu consumul încântător al activităţii de joacă.

Viaţa va deveni un joc, sau mai bine spus, mai multe jocuri, dar nu aşa cum se întâmplă acum, un joc steril. Un act sexual optim este paradigma jocului productiv. Participanţii îşi potenţează plăcerile reciproc, nimeni nu ţine scorul, şi toată lumea câştigă. Cu cât dai mai mult, cu atât primeşti mai mult. În viaţa ludică, cea mai bună parte a actului sexual se va răspândi în cele mai bune părţi din viaţa zilnică. Joaca generalizată duce la umplerea vieţii de libido. Sexul, la rândul său va deveni mai puţin urgent şi disperat, ci mai mult jucăuş. Dacă ne vom juca în mod corect cărţile, vom avea mai multe de luat de la viaţă decât de dat; dar asta se va întâmpla doar dacă vom juca în mod serios.

Muncitori din toată lumea… relaxaţi-vă!